

નવા ઉદ્યોગસાહસો રચવામાં નવીનતા લાવવા, તેમની વૃદ્ધિમાં VCPEની ભૂમિકા વેન્ચર કેપિટલ અને પ્રાઇવેટ ઈક્વિટી વ્યવસાયો માટે ધિરાણનાં શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ

વેન્ચર કેપિટલ અને પ્રાઇવેટ ઈક્વિટી (VCPE) અસ્ક્યામતની અલગ કેટેગરી તરીકે વિકસી રહ્યાં છે તથા ભારત જેવા વિકાસશીલ અર્થતંત્રોમાં કોર્પોરેટ ધિરાણનો સંભવિત સ્ત્રોત બની રહ્યો છે. VCPE પબ્લિક ઈક્વિટી ઈશ્યુ, પ્રાઇવેટ પ્લેસમેન્ટ અને એસ્ટેર્નલ કમર્શિયલ બોરોઈંગ (ઈસીબી) જેવા ભંડોળ ઊભાં કરવાનાં પરંપરાગત સ્ત્રોતોમાં પૂરક બની રહ્યાં છે. ભારતમાં નવા ઉદ્યોગસાહસો રચવામાં, તેમાં નવીનતા લાવવામાં અને તેમની વૃદ્ધિમાં VCPEની ભૂમિકાને ઓછી ન ઓંકી શકાય.

પ્રાઇવેટ ઈક્વિટી પર વર્ષ 2012માં પ્રકાશિત થયેલા ડેલોઈટ રિપોર્ટ મુજબ, 21મી સદીની શરૂઆત સાથે સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસાયોની કામગીરીઓમાં ઘણો વધારો થયો છે તથા દેશમાં વિવિધ સમગ્ર અને સૂક્ષ્મ આર્થિક પરિબળોની અસર હેઠળ આ વ્યવસાયો નવેસરથી પરિભાષિત થઈ રહ્યાં છે; જેનાં પરિણામે રોકાણનાં પ્રવાહમાં વધારો થયો છે.

VCPE રોકાણની વિશિષ્ટતા જોખમી સાહસોને ટેકો આપવાની છે, જે એને ફંડનાં પરંપરાગત સ્ત્રોતોથી અલગ પાડે છે. દેશમાં વધુને વધુ VCPE રોકાણકારોને આકર્ષવા માટે કમશ: અનુકૂળ વાતાવરણ ઊભું થઈ રહ્યું છે, જે છેવટે ભારતની વૃદ્ધિમાં પ્રદાન કરે છે. સામાન્ય રીતે VCPE રોકાણકારો જે તે દેશોમાં અને અસ્ક્યામતનાં વર્ગોમાં મૂડીરોકાણની સલામતીનો વિચાર કરે છે. તેઓ મૂલ્યનું સર્જન કરે અને વધારે વળતર આપવાની સંભવિતતા ધરાવતાં અસ્કાયમતોમાં રોકાણ કરવાનું પસંદ કરે છે.

VCPE રોકાણનાં મૂલ્યનાં સંદર્ભ સાથે વેન્ચર ઈકોનોમિક્સ ડેટા સૂચવે છે કે, 1990થી 1999નાં સમયગાળા દરમિયાન 64 દેશોમાં ભારતનું સ્થાન 25મું હતું, જેમાં આગામી દાયકામાં 2000થી 2009 વચ્ચે સુધારો થયો હતો. આ ગાળામાં ભારતનું સ્થાન 90 દેશોમાં 13મું હતું. વર્ષ 2011માં રાજન અને દેશમુખનાં અભ્યાસ મુજબ, વર્ષ 2005થી 2009 દરમિયાન ટ્રેન્ડ વધારે પ્રોત્સાહનજનક હતો, જેમાં ભારતનું સ્થાન 77 દેશોમાં 10મું હતું. એટલે પ્રસ્તુત સંશોધન લેખમાં છેલ્લાં બે દાયકામાં 1998થી 2018 દરમિયાન ભારતમાં VCPE રોકાણનાં પ્રવાહનાં વિશ્લેષણનો પ્રયાસ કર્યો છે, જે દેશમાં આર્થિક વાતાવરણ અને ઉપભોક્તાની પેટર્ન મુજબ ભારતની વ્યાવસાયિક દુનિયામાં



**સ્ટાર્ટઅપ
ટોક**

ડો. નિરાલી પંડિત

અસ્ક્યામતનાં આ નવા વર્ગની અનુકૂળતા અને સ્વીકાર્યતા પ્રતિબિંબિત કરે છે. ભારતીય VCPE ઉદ્યોગનાં પ્રવાહોનું બારીક વિશ્લેષણ ભારતમાં તમામ વિવિધ ઉદ્યોગોમાં VCPE રોકાણમાં વધારો VCPE કંપનીઓ અને તેમની પાસેથી નાણાકીય સહાય ઈચ્છતાં ભારતીય વ્યાવસાયિક ગૃહો એમ બંને માટે વૃદ્ધિને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

છેલ્લાં 20 વર્ષ (1998થી 2018)માં VCPE રોકાણની વૃદ્ધિની ગતિ રોકાણ થયેલી રકમ અને સોદાઓની સંખ્યામાં અભૂતપૂર્વ વધારો સૂચવે છે. તેમાં ભારતીય અને વિદેશી રોકાણકારો માટે સીક્યોરિટીઝ

એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા (સેબી) દ્વારા VC માટેની માર્ગદર્શિકાઓને ઔપચારિક સ્વરૂપ મળવાથી તેમજ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી (આઈટી) નાં ક્ષેત્રમાં તેજ આવવાથી વર્ષ 1998થી વર્ષ 2000નાં પ્રારંભિક તબક્કામાં વૃદ્ધિ થઈ હતી. પણ વર્ષ 2000થી વર્ષ 2004 વચ્ચે VCPE રોકાણમાં ઘટાડો થયો હતો, જે માટે અમેરિકામાં ડોટકોમ તેજનો પરપોટો ફૂટવાનું અને તેની ભારત સહિત અન્ય વિકાસશીલ દેશોનાં અર્થતંત્રો પર થયેલી અસર મુખ્યત્વે જવાબદાર કારણો હતાં. આગળ જતા પણ આ સેક્ટર પર મહત્વની ભૂમિકા ભજવાઈ શકે છે.

(લેખિકા: એસોસિએટ કેકેલ્ટી, ઈડીઆઈઆઈ, અમદાવાદ છે)

nirali@edindia.org